

O'ZBEKISTON MOLIYA BOZORINING JORIY HOLATI TAHLILI: MUAMMOLAR, XAVF-XATARLAR VA ISLOHOTLAR ISTIQBOLLARI

Bekberganova Mohira Ravshonbekovna
O'zbekiston Milliy Universiteti tayanch doktoranti

Annotatsiya: Mazkur maqolada O'zbekiston moliya bozorining joriy holati, bozordagi mavjud muammolar, xavf-xatarlar va amalga oshirilayotgan islohotlar istiqbollari yoritiladi. Moliya bozorining institutsional tuzilishi, tartibga solish mexanizmlari va investitsion muhitga ta'sir etuvchi omillar chuqur tahlil qilinadi. Shuningdek, xalqaro tajriba asosida moliya bozorini modernizatsiya qilish yo'lari va rivojlanish strategiyalari taklif etiladi.

Kalit so'zlar: moliya bozori, investitsion muhit, moliyaviy barqarorlik, institutsional rivojlanish, tartibga solish, kapital bozori, bank sektori, xavf-xatarlar, islohotlar, ESG tamoyillari, sug'urta bozori.

O'zbekiston moliya bozori mamlakat iqtisodiyotining muhim tarkibiy qismi bo'lib, uning samarali ishlashi makroiqtisodiy barqarorlik va investitsion muhitning jozibadorligiga bevosita bog'liqdir. O'zbekiston moliya bozori tarkibiga bank sektori, kapital bozori, sug'urta kompaniyalari va boshqa moliyaviy institutlar kiradi. So'nggi yillarda amalga oshirilgan iqtisodiy islohotlar natijasida moliya bozorida ijobiy o'zgarishlar kuzatilgan bo'lsa-da, hali ham tizimli muammolar mavjud.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan 2023-yil 11-sentabrda tasdiqlangan "O'zbekiston — 2030" strategiyasi [1] mamlakatning iqtisodiy taraqqiyotini jadallashtirishga qaratilgan keng ko'lamli islohotlarni o'z ichiga oladi. Mazkur taraqqiyot strategiyasining "Bank tizimida islohotlarni jadallashtirish, bank xizmatlari bozori hajmini oshirish va sohada raqobatni rivojlantirish" deb nomlangan 50-maqsadida aynan moliya bozori asoslaridan biri sifatida bank tizimida 2030-yilgacha amalga oshirilishi nazarda tutilgan maqsadli ko'rsatkichlari belgilab berilgan. Unga ko'ra, 2030 yilga kelib, bank va moliya tizimida yillik kreditlash hajmini 40 milliard dollarga yetkazish, bank omonatlari hajmini 4 barobarga oshirish, Banklarni xususiylashtirish va davlat ixtiyorida 3-4 ta bankni saqlab qolish, bank bozoriga kamida 4 ta yirik nufuzli chet el banklarini jalb qilish, Banklarga xalqaro tan olingan minimal standart va talablarni joriy qilish orqali me'yorlar va nazorat bazalarini takomillashtirish kabi maqsadlar belgilangan.

Bundan tashqari, moliya bozorini rivojlantirish bo'yicha quyidagi asosiy yo'nalishlar belgilangan:

1. Davlat moliyasini boshqarish tizimini takomillashtirish: 2025–2030-yillarga mo'ljallangan davlat moliyasini boshqarish tizimini takomillashtirish strategiyasini ishlab chiqish rejalashtirilgan. Bu davlat byudjeti, soliq siyosati va moliyaviy nazorat tizimlarini modernizatsiya qilishni nazarda tutadi[2].

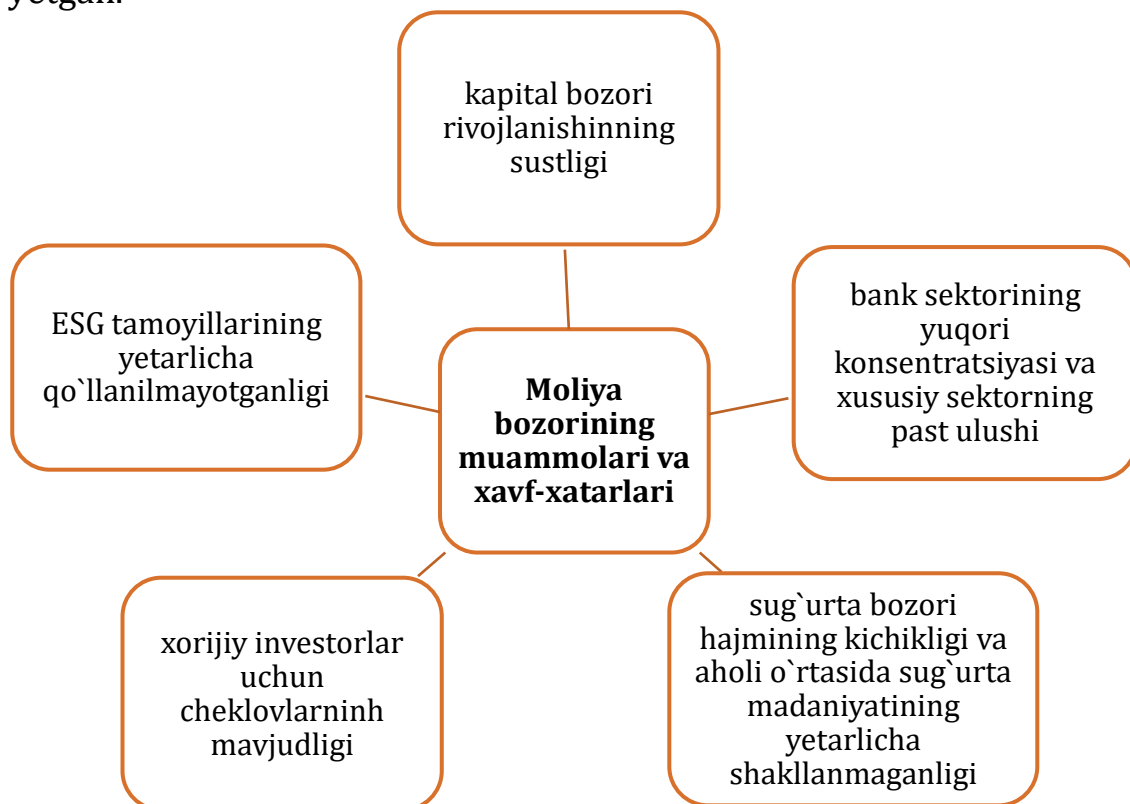
2. Qimmatli qog'ozlar bozorini rivojlantirish: Kapital bozorini kengaytirish va qimmatli qog'ozlar bozorini rivojlantirish orqali iqtisodiyotning moliyaviy asoslarini mustahkamlash rejalashtirilgan. Bu korxona va tashkilotlarning moliyaviy resurslarga kirish imkoniyatini oshiradi.

3. "Yashil" o'sishni qo'llab-quvvatlash: Davlat moliyasini boshqarishda ekologik barqarorlikni ta'minlash va "yashil" iqtisodiyotni rivojlantirishga alohida e'tibor qaratiladi. Bu ekologik loyihalarni moliyalashtirish va atrof-muhitni muhofaza qilishga yo'naltirilgan dasturlarni qo'llab-quvvatlashni o'z ichiga oladi[3].

Strategiyada nazarda tutilgan islohotlar O'zbekiston moliya bozorini modernizatsiya qilish, uning barqarorligini ta'minlash va xalqaro moliya tizimiga integratsiyalashuvini kuchaytirishga qaratilgan.

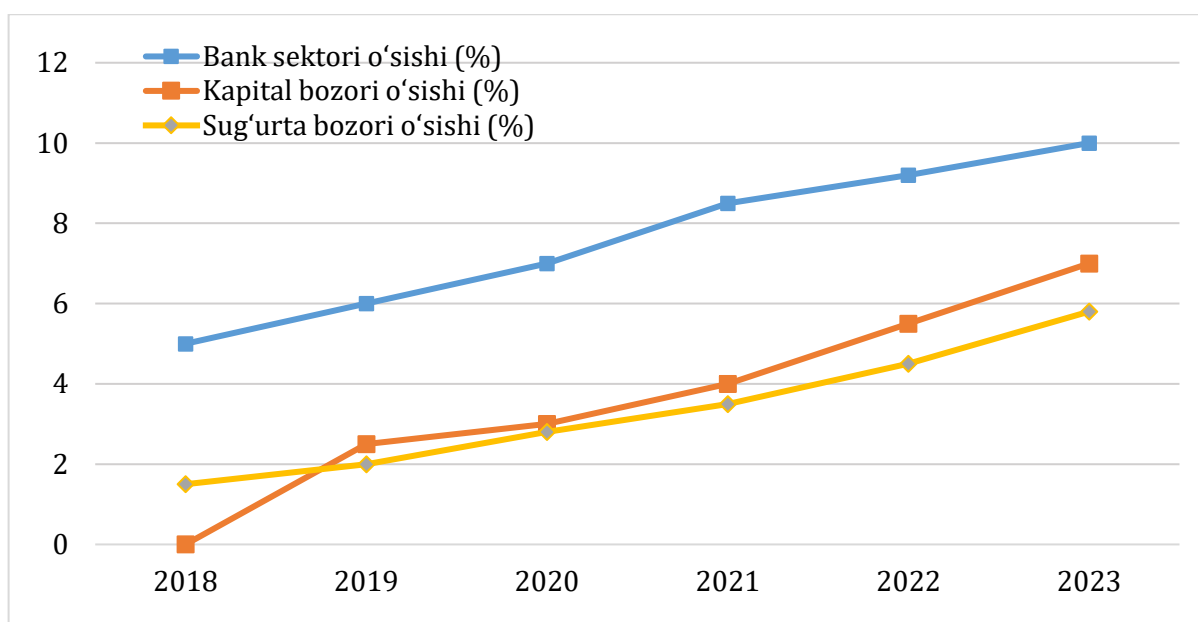
Moliya bozorida islohotlar amalga oshirishni taqazo etayotgan bir nechta dolzarb muammolar va xavf-xatarlar mavjud bo'lib(1.1-rasm), qabul qilinayotgan qarorlar, amalga oshirilayotgan islohotlar va berilayotgan imtiyozlar aynan shu muammolarni bartaraf etishga qaratilgan.

O'zbekiston moliya bozorining turli segmentlarida (bank sektori, kapital bozori va sug'urta bozori) 2018-2023 yillarda qanday o'sish tendensiyasi 1.2-rasmdagi grafikda berilgan. Unga ko'ra, bank sektori eng barqaror va yuqori o'sish ega bo'lib 2018-yilda bank sektori o'sishi 5% atrofida bo'lgan bo'lsa, 2023-yilda bu ko'rsatkich 10% ga yetgan. Bu bank tizimining isloh qilinishi, kreditlash faoliyatining kengayishi va xorijiy investitsiyalar jalb qilinishi bilan bog'liq. Kapital bozori o'sishi sust, ammo sezilarli tendensiya mavjud. Xususan, 2018-yilda kapital bozori faqat 2% o'sishga ega bo'lgan bo'lsa, 2023-yilda bu ko'rsatkich 7% ga yetgan.

1.1-rasm. Moliya bozorining muammolari va xavf-xatarlari[4]

Kapital bozorining sust rivojlanishi, asosan, fond bozoridagi ishtirokchilarning kamligi, investitsion vositalarning cheklanganligi va tartibga solish muammolari bilan izohlanadi. Shunga qaramay, so'nggi yillarda korporativ obligatsiyalar va IPO jarayonlarining faollashishi tufayli kapital bozori tezroq o'sish tendensiyasiga ega bo'la boshlagan. Sug'urta bozori eng sekin rivojlanayotgan segment bo'lib qolmoqda. 2018-yilda sug'urta bozorining o'sishi 1.5% bo'lgan bo'lsa, 2023-yilda bu ko'rsatkich 5.8% ga yetgan. Sug'urta xizmatlariga talabning pastligi, aholi va biznes subyektlari orasida sug'urtaga ishonch darajasining yetarli emasligi hamda kompaniyalar faoliyatining cheklanganligi bu sohaning nisbatan sekin rivojlanishiga sabab bo'lgan. Shunga qaramay, 2021-yildan boshlab sug'urta mahsulotlarining diversifikatsiyasi, raqamli texnologiyalarning joriy qilinishi va xalqaro tajribadan foydalanish orqali o'sish biroz jadallashgan.

1.2-rasm. Moliya bozori segmentlarining 2018-2023-yillar davomida o'sish tendensiyasi [5]

Moliya bozorini rivojlantirish va modernizatsiya qilish istiqbollari sifatida kapital bozorini rivojlantirish va xorijiy investorlarni jalb qilish, Bank tizimida raqobatni oshirish va xususiy sektor ulushini kengaytirish, Sug'urta xizmatlarini modernizatsiya qilish va bozorda raqobatni kuchaytirish, Raqamli texnologiyalar va fintech xizmatlaridan keng foydalanish, ESG tamoyillarini moliya bozoriga integratsiya qilish kabi yo'nalishlarni muhim ahamiyat kasb etadi.

Kapital bozorini rivojlantirish va xorijiy investorlarni jalb qilish bo'yicha fikrlar va aniq takliflar:

- kapital bozorining rivojlanishi korporativ obligatsiyalar va IPO lar sonining oshishiga bog'liq.
- xorijiy investorlarni jalb qilish uchun huquqiy bazani xalqaro talablarga moslashtirish va korporativ boshqaruv tizimini yaxshilash zarur.

– soliq imtiyozlari va investitsion muhitni yaxshilash ham kapital bozorining jadal rivojlanishiga xizmat qiladi.

Bank tizimida raqobatni oshirish va xususiy sektor ulushini kengaytirish fikrlar va aniq takliflar:

– hozirgi kunda bank tizimida davlat banklarining ulushi yuqori bo'lib, xususiy banklarning bozorga kirishini soddalashtirish raqobatni oshirishi mumkin.

– xorijiy banklarning bozorga kirishini yengillashtirish ham bank xizmatlari sifatini oshirishga yordam beradi.

– mijozlarga moslashuvchan kredit va depozit xizmatlarini taklif etish ham raqobatni kuchaytiradi.

Sug'urta xizmatlarini modernizatsiya qilish va bozorda raqobatni kuchaytirish fikrlar va aniq takliflar:

– sug'urta kompaniyalari faoliyatini tartibga soluvchi normativ-huquqiy bazani modernizatsiya qilish zarur.

– elektron sug'urta xizmatlarini joriy etish va onlayn polislarni kengaytirish sug'urta bozori rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

– raqobat muhitini yaxshilash uchun xorijiy sug'urta kompaniyalari ishtirokini kengaytirish tavsiya etiladi.

Ushbu islohotlar O'zbekiston moliya bozorining barqarorligini oshirish, xalqaro moliyaviy tizimga integratsiyalashuvini jadallashtirish va investorlar uchun jozibador muhit yaratishga qaratilgan. Agar ushbu yo'nalishlar bo'yicha batafsil tahlillar yoki statistik ma'lumotlar kerak. O'zbekiston moliya bozori hali ham rivojlanish bosqichida bo'lib, unda mavjud muammolarni hal etish uchun tizimli yondashuv zarur. Kapital bozori, bank sektori va sug'urta institutlarini modernizatsiya qilish orqali moliya bozorining samaradorligini oshirish va iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023 yil 11 sentyabrdagi ""O'zbekiston - 2030" strategiyasi to'g'risidagi" PF-158-sonli Farmoni

2. https://gov.uz/oz/imv/news/view/16744?utm_source – O'zbekiston Respublikasi hukumat portal

3. https://uza.uz/oz/posts/yashil-osish-va-davlat-molivasini-boshqarishning-muhim-omillari-691994?utm_source – O'zbekiston Milliy axborot agentligi rasmiy sayti

4. Muallif tomonidan tuzilgan

5. Rasmiy statistik ma'lumotlar asosida muallif tomonidan tuzilgan